

РОЗДІЛ 1. Наукові статті

ЯКОВЕНКО Роман Валерійович
кандидат економічних наук

ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ВИВЧЕННЯ І ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглядаються теоретичні засади та практична необхідність вивчення курсу „національна економіка” в структурі сучасної вищої освіти України. Наводиться значення дослідження національної економіки як одного з найактуальніших та найперспективніших наукових напрямів у сучасних умовах.

Постановка проблеми та її актуальність. Об'єктивні економічні процеси світового господарювання вимагають створення та розвитку нових форм і підходів до аналізу проблем, що виникають на макроекономічному рівні. Утворення різноманітних міждержавних об'єднань, посилення інтеграційних процесів суттєво ускладнюють процеси економічного аналізу, визначення першопричин криз та ускладнень, що виникають.

Сучасну національну економіку не можна розглядати лише як певну сукупність економічних мікросуб'єктів та певних відносин між ними. Сьогодні вона виступає як виразник національних інтересів, дуже часто ігноруючи інтереси економічної доцільності.

Актуальні проблеми економіки України загальновідомі та зрозумілі. Однак, коріння визначених ускладнень зрозуміти можна не завжди, саме тому регулювання економічних процесів дуже часто носить ліквідаційний, а не передбачувальний характер. Формування стратегії економічного розвитку країни передбачає довгострокове планування на основі об'єктивних даних, вільних від політичного трактування та суб'єктивних оцінок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначальними дослідниками теоретичних засад національної економіки є німецькі економісти історичної школи Фрідріх Ліст та Вальтер Ойкен. В Україні національну економіку, як науку, сформували Б. Заблоцький, П. Круш, Р. Яковенко, І. Михасюк, А. Чухно, П. Єщенко. Обмеженість досліджень у цій сфері вимагає нового погляду на сучасну геополітичну кризу в стосунках України і Російської Федерації, та її обґрунтування за рахунок ключових положень сучасної національної економіки.

Метою статті є визначення ролі національної економіки як навчального курсу, або блоку навчальних предметів в структурі сучасної української освіти, зокрема вищої, та практичного наукового напрямку, спрямованого на управління зовнішніми і внутрішніми економічними кризами.

Виклад основного матеріалу. Господарювання в широкому сенсі є діяльністю людей, спрямованою на створення продуктів (виробництвом), які

забезпечують потребу в їжі, одязі, житлі, культурі, духовності тощо. Виробництво є категорією історичною, у його розвитку виділяють два якісно нових рівні щодо структури і форм організації: натуральне і товарне виробництво.

Економіка, як сукупність виробничих відносин державно організованого суспільства, складає економічну основу функціонування держави. Таким чином, добробут громадян країни залежить, передусім, від того, наскільки вони усвідомили об'єктивні основи її організації і спромоглись, у відповідності до них, створити національну економіку [11, с. 28].

Міжнародні аспекти економічного розвитку доволі часто розкриваються саме в еволюційному змісті перебігу певних процесів, з чого слід виходити реагуючи на ті чи інші ускладнення в структурі економічного поступу суспільства. Саме тому, національна економіка застосовує поєднання еволюційного та цивілізаційного підходів у процесі вивчення та дослідження.

Слід відокремлювати навчальний предмет „Національна економіка” від гіпотетичного навчального курсу „Національна економіка України”, використовуючи в якості об'єкта дослідження – загальний механізм функціонування та управління національною економікою, а фактичний матеріал – в якості супроводу. Розроблені підходи до цього навчального курсу вигідно відрізняється від структури відповідного предмету, який викладається в Росії [зокрема див. 3 ; 4], що фактично є віддзеркаленням того предмету, який ми називаємо „Розміщення продуктивних сил”, в структурі якого здійснюється галузевий аналіз народного господарства з його відповідним територіально–адміністративним розташуванням.

У вітчизняній науковій школі національної економіки зосереджено багато корисних і водночас полемічних складових, що дає (давало?) змогу активізувати теоретико–прикладний пошук у цьому напрямі вже в процесі узгодження робочих програм із навчальними планами конкретних економічних спеціальностей. Правильна побудова та організація вивчення курсу спроможні призвести не лише до вивчення засад та принципів функціонування національної економіки, а й до закріплення знань з усього курсу економічної теорії та історії економічної думки. Національна економіка має викладатись після вивчення таких предметів як „політекономія”, „макро-”, та „мікроекономіка”, „розміщення продуктивних сил”, „економічна історія та історія економічної думки”, оскільки включає в себе їх окремі елементи та застосовує їх окремі методологічні параметри.

Доволі часто необхідність вивчення національної економіки заперечується її схожістю із навчальним курсом „макроекономіка”. Для того, щоб завершити спекуляції на цю тему, автор пропонує власну систему розбіжностей між цими двома науками, наведену в таблиці 1.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика макроекономіки та національної економіки як навчальних предметів

Критерій	Макроекономіка	Національна економіка
Об'єкт дослідження	Національний комплекс народного господарства	Перешкоди на шляху національно-економічного розвитку країни та шляхи їх подолання
Автор концепції, наукова школа	<i>Джон Мейнард Кейнс</i> , засновник кейнсіанства; сучасні ідеї найповніше реалізуються в межах некейнсіанства та неокласичного синтезу	<i>Фрідріх Ліст</i> , предтеча історичної школи; сучасні ідеї найповніше реалізуються в межах сучасного інституціоналізму та неоліберальної школи XX століття
Головний показник	Валовий внутрішній продукт (<i>GDP</i>)	Валовий національний дохід (<i>GNI</i>) та чистий економічний добробут (<i>NEW</i>)
Рівень об'єктивності дослідження	Аналізує об'єктивні економічні процеси, закономірності і тенденції на рівні держави	Враховує позаекономічні, моральні, національні, ментальні, психологічні, особистісні фактори аналізу стану національного господарства
Вивчається в країнах...	...в усіх розвинутих країнах, в Україні – частково в структурі курсу „економічна теорія”	...у країнах Західної Європи, Північної Америки, Росії, Індії, Китаю тощо. В Україні – не вивчається
Має вивчатись після...	...курсу „політекономія” або „основи економічної теорії”	...курсів „політекономія”, „макроекономіка”, „мікроекономіка”, „розміщення продуктивних сил”, „економічна історія та історія економічної думки”
Використовує нові економічні поняття та категорії	Людський капітал, нові макроекономічні показники (індекс людського розвитку, індекс економічної свободи тощо), хоча не приділяє їм достатньо уваги	Людський капітал, технологічний спосіб виробництва, технологічний уклад, економічна роль інформації, постіндустріальний спосіб господарювання, людський потенціал, які аналізує доволі розлого
Кількість рівнів дослідження	3: загальнотеоретичний, макро- та мікроекономічний	7: наноекономіка (фізичні особи), номоекономіка (домогосподарства), мікроекономіка (фірми та підприємства), мезоекономіка (регіони та галузі), макронаціональна економіка, субекономіка (транснаціональні корпорації, міждержавні організації); мегаекономіка (світова)
Аналізує поняття „національна економіка” як...	...сукупність економічних процесів, що відбуваються в межах національної економічної системи та визначаються проблемами ефективного господарювання в умовах необмежених і дедалі зростаючих суспільних потреб та обмежених економічних ресурсів	...економіку певної визначеної країни, її народногосподарський комплекс, національний ринок та нагромаджене національне багатство; сукупність взаємодії національних продуктивних сил, виробничих відносин, природно-географічних умов, соціально-культурних традицій та національно-ментальних особливостей, які визначають характер та природу соціально-економічного розвитку певної держави
Аналізує ринок	Макроекономічний, внутрішній	Національний, у поєднанні із зовнішніми суб'єктами
Аналізує часовий період	Коротко- і довгостроковий, статику і динаміку	Може аналізувати навіть періоди зміни поколінь, як у концепції „промислового виховання нації” Фрідріха Ліста
Визначальні методи	Діалектичного матеріалізму, агрегування, моделювання	Діалектичної філософії, формаційний і цивілізаційний підходи

Однією з найсуттєвіших проблем управління вищою освітою в Україні є проблема формування керівного складу вузів за етнічною ознакою. Існують випадки, коли керівний склад національних українських

університетів складається з осіб, що не мають жодного відношення не те, що до України, а й до слов'янської спільноти взагалі. Чи варто говорити про те, що такі громадяни страждають на комплекс зверхності. І мало того, що викладання вони здійснюють російською мовою, при цьому вони демонструють відверту неповагу до України як держави, української нації чи громадян України, залежно від контексту та дискурсу. Невипадковою є ситуація, коли цілі вчені ради факультетів національних українських університетів не містять жодного українця всупереч об'єктивним вимогам.

Однозначно, що така проблема існує (принаймні існувала) і на рівні Міністерства та окремих комісій, що формують навчальні плани спеціальностей та напрямів. Чим ще можна пояснити зникнення з навчальних планів одного з найперспективніших і найактуальніших навчальних предметів, курсу „національна економіка”? Існує певна етнічна група, яка, про всяк випадок, коли звучать слова „національний”, „національна” чи „національність” здіймає галас та істеріку. Натомість цей курс варто вивчати не лише економістам, а й усім слухачам вищої школи.

Доволі суперечливі процеси, пов'язані зі становленням української держави та поступовим економічним розвитком, примушують багатьох науковців та політиків звернутись до проблем функціонування конкретної економічної системи, що діє в межах певної держави. Таке зацікавлення викликається певною специфікою економічної діяльності в кожній країні, яка, здебільшого, пояснюється неекономічними чинниками. Класифікація цих чинників, їх роль у формуванні та розподілі суспільного добробуту населення, що мешкає на певній території, визначає принципи та рівень інтенсивності державного втручання в економічні процеси.

Застосування в структурі макроекономічного дослідження словосполучення „національна економіка” в обов'язковому порядку вимагає залучення до зазначеної проблематики таких суспільно-наукових категорій та загальнолюдських цінностей як „патріотизм”, „національна ідея”, „демократія”, „свобода” тощо. Велику увагу в структурі предмету присвячено проблемам економічної безпеки держави, державності, як економічної категорії, аспектам інтеграції у світове господарство зі збереженням національних пріоритетів, аналізу структури та якості використання національного багатства.

Національно-демократична ідеологія відстоює пріоритет людини у розбудові національної економічної системи і правової держави, сприяє усвідомленню національних пріоритетів та формуванню патріотизму. Законодавство при цьому не регламентує права і свободи людини, а захищає їх та формує правосвідомість. Правова держава набуває ознак національно-демократичної, її атрибутами є державна мова та національна самобутня культура, а національними символами – прапор, герб, гімн тощо [5, с. 66].

Національна ідеологія розробляється і втілюється в життя з урахуванням вимог об'єктивних суспільних законів, інтересів різних етнічних груп на таких засадничих принципах:

– конституційний захист прав і свобод усіх етнічних та соціальних верств населення, їх реалізація чинним законодавством і дотримання у відносинах як громадянами, так і державними чиновниками;

– визнання і дотримання усіма громадянами країни положень Конституції держави і чинного законодавства, повага до державних символів і атрибутів, збереження та розвиток культури і традицій корінної нації та етнічних груп населення;

– залежність соціального розвитку кожного громадянина країни від внеску у створення національного продукту, а не від титулу чи посади; неможливість збагачення одних за рахунок погіршення матеріального стану інших, зменшення виробництва національного продукту.

Важливим напрямом державної політики в період переходу до ринку є формування і втілення в життя національної ідеології, покликаної об'єднати суспільство і спрямувати його зусилля на забезпечення економічного зростання та підвищення добробуту всіх громадян. Досвід розвинутих країн підтверджує, що ці завдання можуть бути реалізовані лише в тому разі, якщо національна ідеологія розробляється і втілюється в життя з урахуванням вимог об'єктивних суспільних законів (економічних і соціальних), інтересів різних етнічних груп.

З'ясування ролі та місця національної ідеології при переході до ринку і в розвитку ринкової економіки загалом потребує розкриття умов, за яких ринкова економіка може продуктивно і ефективно функціонувати. Такими умовами є:

1) унеможливлення „тіньового” чи кримінального розподілу (розкрадання) валового внутрішнього продукту, державного та місцевого бюджетів, існування організованої економічної злочинності та злиття її з державними і правоохоронними структурами, відмивання „брудних” грошей;

2) прийняття країною з перехідною економікою цінностей демократичних, правових, економічних, політичних та міжнаціональних відносин, що утвердилися в країнах з розвинутою ринковою економікою і політичною демократією, розроблення програми політичної та економічної співпраці й інтеграції з ними;

3) економічна свобода людини і нації загалом, що забезпечується приватною власністю на основний та оборотний капітал, на створений власником та найманими працівниками продукт і національною власністю на природні ресурси;

4) лібералізація виробничої діяльності, пошук партнерів для виробничої і торговельної співпраці, зовнішньоекономічної діяльності, місця проживання, легального отримання доходів і прибутків;

5) чітке розмежування функцій виробництва і соціального захисту між виробниками та державою, встановлення пропорцій розподілу валового внутрішнього продукту і чистого прибутку між ними з метою створення і збереження стимулів високопродуктивного та високоефективного виробництва [6, с. 124].

Однією із суперечностей організації сучасного навчального процесу на сьогоднішній день є відсутність аналізу та вивчення нових категорій і понять, що характеризують еволюційні зміни наукового аналізу. Але цей навчальний предмет широко оперує такими поняттями, як „людський капітал”, „технологічний спосіб виробництва”, „технологічний уклад”, „економічна роль інформації”, „постіндустріальний спосіб господарювання” тощо, в процесі аналізу чинників конкурентоспроможності національної економіки, позитивно відрізняючи його, таким чином, від багатьох інших предметів.

Національна економіка спирається на джерела та основи саморозвитку економіки, які представлені суперечностями технологічних, соціальних та соціально-економічних укладів.

Технологічний (техніко-економічний) уклад – це досягнутий рівень технологічних процесів, який визначається впровадженням певних базисних інновацій та замкнутим циклом відтворення засобів виробництва. На сьогоднішній день розрізняють 6 технологічних укладів, які характеризуються періодом їх впровадження та розквіту:

1) 1779–1830 рр. – механізація текстильної промисловості, зародки машинобудування. Країни: Велика Британія, Франція, Бельгія, Голландія;

2) 1830–1880 рр. – паровий двигун. Країни: Велика Британія, США, Італія, Швеція, Австро-Угорщина;

3) 1880–1930 рр. – електродвигун, електроенергія, теплові електростанції, сталь, верстатобудування, чорна та кольорова металургія, хімія, вугілля (головний енергоносіє), залізниця. Виникають предмети праці, що замінюють метал. Розвиток предметів споживання, зокрема побутової техніки. Країни: Данія, Іспанія, Швеція, США, Німеччина;

4) 1930–1980 рр. – двигун внутрішнього згорання, подальший розвиток хімічної промисловості, автомобілебудування, літакобудування, широке впровадження радіотехнологій, нафта (головний енергоносіє), автоматизація виробництва, підвищення вимог до кваліфікації робітників, автотранспорт. Країни: Японія, СРСР, країни Західної Європи;

5) 1980–1998 – інформаційні та комунікаційні технології, аерокосмічна техніка, електроніка, комп’ютерна техніка, широке впровадження Інтернету, науковомістке виробництво, альтернативні джерела енергії, в тому числі атомна, природний газ, біотехнології. Країни: США, Японія, Велика Британія, Франція;

6) 1998–??? – нанотехнології, гена інженерія, штучний інтелект, тонка хімія, економіка уречевленої праці, нові конструкційні матеріали – пластик, металокераміка. Країни: абсолютний лідер – Японія.

Будь-яка економіка є технологічно багатоукладною, в ній одночасно мають місце різні технологічні уклади. В розвинутому світі домінують третій, четвертий і п’ятий технологічні уклади, з безумовним домінуванням п’ятого та появою елементів шостого. В Україні домінуючим є симбіоз третього і четвертого укладів, з достатньо розвинутими елементами п’ятого в аерокосмічній галузі, танкобудуванні, атомній енергетиці.

Суспільно–виробнича технологія показує відношення людини до природи і характеризується рівнем розвитку засобів праці, методами праці, рівнем створених матеріальних і духовних благ.

Технологічний спосіб виробництва складається з поєднання суспільно–виробничої технології та організації виробництва, і визначає тип цивілізації – доіндустріальний, промисловий чи постіндустріальний.

Соціальний уклад – система відтворення людини як особистості, що включає в себе дві складові:

- а) активну – професійно–освітній потенціал;
- б) інерційну – сукупність національно–культурних норм, традицій, правил, менталітет.

Соціально–економічний (економічний) уклад характеризується історично визначеною формою привласнення умов, знарядь і результатів праці. В Україні формуються дрібнотоварний та приватнопідприємницький уклади, в яких домінують приватна власність без використання та з використанням найманої праці, а також колективного і державного укладів, з властивими їм формами власності.

Багатоукладність національної економіки та суперечності, що виникають між технологічним, соціальним та економічним укладами складають джерело саморозвитку економіки [10, с. 66–67].

Сучасний економічний світ характеризується дедалі глибиннішими інтеграційними процесами, що об’єктивно унеможлиблює самодостатність функціонування будь–якої економічної системи. Сучасна національна економіка країни, це не лише комплекс внутрішніх організаційно–економічних зв’язків, а й чітка мережа каналів взаємодії із зовнішнім світом. Закритість будь–якої національної системи господарювання та її автаркічність унеможлиблюють подальший економічний розвиток, обмежують обсяги культурного обміну та цивілізаційних надбань.

Сьогодні навчальний курс „Національна економіка” є єдиним економічним предметом, в якому доречно здійснювати (у тому числі й непрямыми методами) національно–патріотичне виховання поєднуючи його з розширенням кола економічних знань та визначенням національних економічних пріоритетів. При цьому важливе значення має застосування та розгляд таких інституціоналізованих економічних категорій, як „національна ідея”, „національна свідомість”, „національний інтелект”, „національні атрибути”, „національні символи”, „національно–економічне мислення”, „національна ідеологія”, „національно–ментальні переваги і недоліки” тощо.

Один із найвідоміших німецьких економістів Фрідріх Ліст (1789–1846) у своїй праці „Національна система політичної економії, міжнародної торгівлі, торговельна політика і німецький митний союз” (1841), виклав головні засади функціонування національної економіки та розробив основи історичної школи економічної думки.

Він писав: „...без національної єдності, без національного поділу праці та без національної кооперації продуктивних сил нація ніколи не буде спроможна досягнути високого рівня добробуту та могутності, або

забезпечити собі впевнене володіння власними інтелектуальними, соціальними і матеріальними багатствами [8]”.

Велике значення в праці Ліста було приділено питанням прогресу та освіти, так він писав: „Чим більше розумове виробництво сприяє розвитку моральності, релігійного почуття, просвіті, збільшенню знань, розширенню свободи та політичному удосконаленню, розвитку особистої та майнової безпеки громадян і зовнішньої могутності нації, тим ширшим буде й матеріальне виробництво; чим більше створює багатства матеріальне виробництво, тим більших успіхів досягає розумове виробництво [8]”.

Він започаткував принцип історизму та економічного націоналізму в економічній теорії.

Специфіка викладання предмету на економічних спеціальностях полягає у важливості:

- 1) повернення методологічної уваги до ВВП, на відміну від загальнопоширеного підходу частішого використання ВВП, та зростанні ролі сальда первинних доходів;

- 2) аналізу національного ринку замість внутрішнього, що є дуже актуальним в умовах глобалізації, хоча це набагато складніше;

- 3) розгляду господарського механізму не лише з позицій пропорційності поєднання ринкового і державного регулювання, а й з урахуванням зовнішніх чинників;

- 4) приділення додаткової уваги Фрідріху Лісту та історичній школі економічної думки, як ідеологам національно–економічного розвитку;

- 5) конкретизації та індивідуалізації макроекономічного підходу і макроекономічного моделювання із застосуванням реального матеріалу;

- 6) розгляду наявної економічної проблематики не на 3–х традиційних рівнях, а на семи;

- 7) включення до самого поняття „національна економіка” природно–географічних умов, соціально–культурних традицій та національно–ментальних особливостей, які визначають характер та природу соціально–економічного розвитку певної держави;

- 8) незважаючи на відповідну територіально–етнічну спрямованість навчального предмету, одним із його виховних завдань є неприпустимість пріоритетного ставлення до представників певних національностей та дискримінації за національною ознакою в процесі суспільних відносин з боку держави та економічних агентів.

Автор статті першим увів до структури національної економіки – військову економіку як постійно діючу частка суспільного виробництва для забезпечення потреб Збройних Сил країни [10, с. 452]. Як з’ясувалось, такий підхід виявився дуже далекоглядним. В умовах прямої військової агресії Російської федерації в Криму та ведення гібридної війни на сході України вкрай важливим є перегляд принципів та засад державної економічної політики.

По–перше, слід усіма можливими способами обмежити економічну співпрацю з РФ з метою зменшення обсягів реалізації російських товарів і

послуг та обмеження ринків збуту. Короткостроковим завданням такої політики є обмеження фінансових можливостей армії агресора та фінансування терористичних угруповань. Довгостроковим завданням є пригнічення фінансової системи Росії, зміна пріоритетів формування федерального бюджету з наданням пріоритету фінансування соціальної сфери, а не військово–промислового комплексу. Окрему увагу слід звернути на транзит російської продукції через територію України та перегляд транзитних ставок, або взагалі припинення такого транзиту.

По–друге, пріоритетною статтею витрат державного бюджету має стати фінансування української армії, її переозброєння, застосування нових збройних технологій та розробка нових способів ведення бойових дій. Можливим є отримання цільових кредитів та фінансової допомоги розвинутих країн світу саме з таким формулюванням. І це матиме безперечний успіх через загрозу руйнування світового порядку та ігнорування норм світового права. Головним завданням при цьому має стати уникнення нецільового використання та корупції в системі державного замовлення. Зростання державного замовлення в системі військових закупівель може мати мультиплікативний характер для зростання ВВП, як це вже неодноразово доводила новітня економічна історія ХХ століття.

По–третє, така ситуація ускладнює довгострокове державне прогнозування і планування національного розвитку через невизначеність ситуації щодо подальшого можливого розвитку подій. При цьому дуже важливим є дотримання державних пріоритетів та визначальних засад державної економічної політики, а саме: фінансування інноваційного розвитку національної економіки через галузі реальної науки і освіти, створення сприятливого інвестиційного клімату з метою залучення в першу чергу внутрішніх джерел інвестиційної діяльності до вкладання коштів в усі сектори економіки України, створення системи економічної та національної безпеки країни через максимізацію системи імпортозаміщення з урахуванням принципів абсолютної і порівняльної переваг, мотивація населення до посилення рівня економічної активності.

Поширення тероризму, світоглядних протиріч між різними частинами світу призвело до потреби формування об'єднань колективної безпеки. До Організації Північноатлантичного договору (НАТО) входять: Бельгія, Канада, Чеська Республіка, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Іспанія, Туреччина, Великобританія і США. Північноатлантичний договір, підписаний у Вашингтоні в квітні 1949 року, створив Альянс з метою колективної оборони, як визначено у Статті 51 Статуту ООН [9, с. 3]. За умов розвитку подій у сучасній Україні, немає іншого вибору, крім вступу України до НАТО.

Висновки. Аналізуючи економічні категорії і закони не за рівнем їх дослідження (загальні, мікро- та макро), а як сукупність чинників, що формують проблеми на шляху національно–економічного розвитку, навчальний предмет „національна економіка”, як інструмент формування

національного економічного патріотизму, може бути включений до навчальних планів неекономічних спеціальностей. Можна стверджувати, що, якби викладання національної економіки в Криму та східних областях мало місце з моменту набуття Україною незалежності та поєднувалось із відповідною гуманітарною політикою, через непряме пропагування української національної ідеї можна було б уникнути тих негативних процесів, які ми спостерігаємо сьогодні, і які фактично руйнують національну економічну систему.

Науковий напрям під загальною назвою національна економіка визначає перспективи та стратегію суспільного, економічного та національного розвитку. Дуже актуальним це є в умовах формування різноманітних територіальних міжнаціональних об'єднань, зокрема таких, як Європейський Союз, Митний Союз тощо. Дуже важливим в цих умовах є роль національного капіталу та збереження національної ідентичності.

У разі відмови від викладання курсу „основи економічної теорії” для студентів неекономічного спрямування та урахування такої специфіки з відповідними адаптаціями у робочих програмах, він може бути замінений на предмет „національна економіка”, об'єктом вивчення якого є не загальні принципи взаємодії економічних процесів, а конкретні перепони, що стоять на шляху економічного розвитку України.

Список використаної літератури

1. Національна економіка : підруч. / за ред. проф., к.е.н. П. В. Круша. – К. : Каравела ; Піча Ю. В., 2008. – 416 с.
2. Національна економіка : навч. посіб. / [Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Лебедєва В. К. та ін.] ; за ред. В. М. Тарасевича. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 280 с.
3. Корниенко О. В. Национальная экономика / Корниенко О. В. – СПб. : Питер, 2008. – 256 с.
4. Национальная экономика : учебник / под ред. П. В. Савченко. – М. : Экономистъ, 2005. – 813 с. – (Homo faber).
5. Заблоцький Б. Ф. Перехідна економіка : посіб. / Заблоцький Б. Ф. – К. : ВЦ „Академія”, 2004. – 512 с. (Альма-матер).
6. Заблоцький Б. Ф. Розміщення продуктивних сил України : Національна макроекономіка : посіб. / Заблоцький Б. Ф. – К. : Академвидав, 2003. – 368 с. (Альма-матер).
7. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки : навч. посіб. / Пухтаєвич Г. О. – К. : КНЕУ, 2005. – 264 с.
8. Лист Ф. Национальная система политической экономии : [Електронний ресурс] / Лист Ф. – Режим доступу : <http://www.knukim-edu.kiev.ua/index.php?id=613&view=article>. – Назва з титул. екрану.
9. Довідник НАТО. – Brussels : Office of Information and Press NATO – 1110, 2001. – 608 с.

10. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009, 548 с. : іл.

11. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.